

s a göröngyök zörögve kiomlanak egy édesebb világ felé,
mely reggelenként fellobog s füstölögve nőni kezd.

De itt csak konzervdobozok
kivetett bádogja a villogás,
a sárral puffadt pocsolya
tengerszem a palánk mellett
s a szél, ha erre jár, kifeslik
mint a rongy és suhogva száll tova:
oly szikkadt itt a világ, hogy minden porszemecske
tátott farkastorokká lesz s kiölti vörös nyelvét.

Én itt a sötétben nem érzem az ételek ízét,
a cudar gomolygás mögött nem észlelem a csillagokat,
nem hallok még az évszakok négy gyöngéd dallamát.
Nem az én világom ez! A nép is körülöttem, mint a meglökött
tenger

mely még reszket és visszafogja magát
mielőtt zuhanni kezd!... Egy nagy látomás
szövi előttünk izzó szőnyegét, mely majd felemel és elrepít.

Sötétebb vagyok a sötétségnél,
némább a némaságnál. Felismerhetetlen arccal
ülök a szemét között és ravaszul pislogok,
ha szemembe néznek: néma cseléd,
ki a föld porát pajzsként emelte feje fölé,
csendesesen pihegve lélegzik
s mint a kakas, önnön ébredését várja.

A ROMANIZMUS BÖLCSELETE

(Rădulescu Motru és a nacionalizmus átértékelése)

Irta: BÁNYAI IMRE

A nemzeti közösség változásainak megfelelően változik a nacionalizmus eszmetartalma is. A nemzeti léten belüli gazdasági, osztály, politikai, kulturális stb. viszonyok változásai a nacionalizmus eszmevilágának megváltozását idézik elő. A nacionalizmus így nem valami elvont időálló ideológia. A román nacionalizmus fejlődése iskolapéldája ennek. Nyelvészeti és történeti burokból született (latinista irányzat), ebben a formájában a hiányzó nemzeti közösséget a románság történeti folytonosságának és latin eredetű nyelvének a tanai pótolták. Az 1848-ban megszületett modern, liberális nacionalizmus már nem történeti, hanem államjogi ideológia, célja a román szuverén állam megteremtése. A politikai és jogi nacionalizmussal szemben a Junimea-köre a hagyományok és a belső román népfejlődés eszméjét képviseli. A nagy világháború előtt a nacionalizmus központi eszméje már nem az új államszervezet vagy a hagyományok kérdése, hanem a románság egyesülése egyazon állam keretei között. A háború után a nacionalizmus úgy funkciójában mint eszmevilágában elváltozott. Az új nacionalizmus jellemzője eszmei célkitűzései határozatlansága. Az előbbi korok nyelvészeti, államjogi, hagyományhű vagy páromanista eszméivel szemben semmilyen pozitív többletet nem mutat fel. Különböző társadalmi rétegekhez csatolva a naciona-

lizmus már nem mint az azonos nemzeti közösség ideológiája, hanem mint egy ideológia különféle értelmezése jelenik meg. Egyik csoport a középosztály nacionalizmusát képviseli, ez a réteg orthodox, etnokrata; egy másik csoport a paraszt-nacionalizmus hirdetője s demokrata, paraszt-államot akar a mai polgári állam helyett. Ez utóbbi nacionalizmusnak szóvivői a polgári osztállyal eszmeileg szembe került népbarát értelmiségiek. Mindkét nacionalizmus nemcsak politikai programot, hanem új szellemiséget igyekszik teremteni. A népbarát nacionalizmus legújabb eszmei hajtása *C. Rădulescu Motru* egyetemi tanár romanista irányzata. (Romanismul. Fundatia Regala kiadása 1936.) Ez az irányzat képviseli a „parasztállam“ ideológusainak filozófiáját, történetfilozófiáját s programatikus, elsősorban kulturpolitikai célkitűzéseit.

Nép és szellemiség

A romanizmus elsősorban az új paraszti rend filozófiai és történetfilozófiai ideológiáját rajzolja fel. Központi problémája az új szellemiség kérdése. A XIX. század az olcsó szellemiségek százada. Minden nagylelkű, humanitárius, lényegében azonban határozatlan eszme akadálytalanul tudott érvényesülni. Eppen ezért a XIX. században a fejlett államok eszméi, a fejlődésükben visszamaradt országokba is akadálytalanul behatolt. Ennek az eszmei imperializmusnak semmilyen hagyomány vagy etnikai hajlam nem tudott gátat vetni. A közhiedelem az volt, hogy valamely eszme vagy társadalmi intézmény beültetése bármilyen társadalmi közületbe minden további nélkül lehetséges. Holott minden eszme vagy szellemiség egy nép történeti terméke; nem exportcikk, mert minden nemzetnek vannak etnikai vármjai, amelyeken keresztül az idegen eszmék megváltozva, hamisan és rendszerint a nép életére csak károsan kerülnek be. Minden nép unikum, ezért minden társadalmi intézmény a nép szellemi alkatának bélyegét viseli. A XIX. század nagy tévedése éppen a népi alkat lebecsülése. Semmi sem születik normatív uton, a jelen a múlt folytatása, ezért csak az az intézmény életképes, amely hagyományokkal bír, vagy, amelyik a nép alkotó erejének, nem pedig a törvényhozók másolási szenvedélyének a terméke. Ezért azután nincs elvont társadalmi intézmény. A társadalmi intézmény népi termék. Nincs például angol, francia vagy román demokrácia, amely az ideális demokráciától távolabb vagy közelebb esik, hanem minden népnek olyan a demokráciája, amilyent megérdemel, amilyent életfeltételei megkívánnak. A szellemiségek a népi génusz hordozói s nem agycsinálmányok. A XX. század Európája ennek az igazságnak a jegyében születik újjá, a XX. század az új szellemiségek megszületésének a kora. Szakit az elvont szellemiségek elméletével és helyére a népi szellemiségek elméletét teszi. Nincs nép, amely ne alkotott volna szellemiséget földi küldetése megmagyarázására, amely ne kristályosította volna ki valami hitben rendeltetését. A szellemiség a nemzet generációinak érzelmi és gondolkodásbeli kapcsa: egy magasabb, fejlettebb rendben való hit örök alapja. A X. századtól kezdve az európai szellemiség két ellentétes eszmevilág pergőtüzébe kerül, az egyik a tudományok determinisztikus tana, a másik a keresztény dogmatika. A tudományos determinizmus lassanként előretör, hogy a XIX. században ideiglenesen uralomra kerüljön. Ez a győzelem hozza magával az elvont ember megszületését. Ez az ember már nem valamely nemzeti közösség tulajdonságainak megszemélyesítője, hanem *elvont* lény, akit a szenzualista lélektan, a különböző közgazdasági elméletek és társadalmi filozófiák szabadnak vélenek. Ennek az elvont embernek az ideálja a szabadság; szabadság minden téren, a gazdasági, a politikai, a kulturális tevékenységek terén. Az

individualizmus és liberalizmus századát alig tudja ellensúlyozni a kereszténység, amely csak morális kötelességeket és nem szabadságokat ismer. Ez a nacionalizmus — amint látható — nem a nép, hanem a nép fölött álló polgárság nacionalizmusa, jellege ezért nem etnikai, még kevésbé etikai, hanem államjogi, földrajzi. A mult e nacionalizmusa ma már elégtelen. Európa ma a nacionalizmus átértékelését végzi. Ezt csinálja a hitlerizmus, a fasizmus, a bolsevizmus (és ezen belül elsősorban a stachanovizmus), amelyek mind népi szellemiségek, népi mithoszok. Az új szellemiségek születési nehézségei érthetővé teszik, hogy ezek az új létformák etatikus és deszpotikus jellegűek. Ezek azonban csak esetlegességek, s nem szükségszerű járulékaik a szellemiségeknek, amelyek leglényegükben demokratikusak; — az új szellemiség még nem kapta meg megfelelő szervezetét, az új uralmi formák csupán tökéletlen előlegezései, körvonalai a jövőnek.

Az új Európa két előítéletet semmisít meg, az *általános* és az *egyéni* köznapifelfogását. Nincs például általános történelem, csak nemzeti történelem, mert minden nemzet önálló rendeltetéssel és léttel, vagyis történelemmel bír. De ahogy nincs általános intézmény vagy történelem, éppen úgy értelmetlen és durva hamisítás az is, amit egyéninek nevezünk. Az egyének nemzeti sajátosságok birtokosai; semmi sem keletkezik egyéni energiából; minden egyén *külön* tökéletlen; minden alkotás forrása az egyének együttese, a nemzet. A nemzet nem *mennyiségi*, hanem *minőségi* fogalom s az egyetlen történelmi realitás. Az egyént a nemzethez az öröklési törvényei kapcsolják; az egyén az örökösség terméke. Megsemmisítve az általános és az egyéni előítéleteit és tévedéseit, hogy helyükbe a nemzet konkrét közösségét tegye, megsemmisíti az általános-egyéni kultúrképletének filozófiai formáit is. Elsősorban felszabadul a materializmus és annak társadalomtudományi formája, a marxista dialektika alól, amely minden szellemiség megtagadója, miután a szellemiséget nem önálló létnek, hanem a gazdasági alap viszfényének tekinti. Európa ma mindent a szellemiségből vezet le, ezért elveti a marxizmus gazdasági determinizmusát. Ami ma megváltozott, az a kor szelleme. Trónok összedülése, barrikádok építése, gazdasági válság, csak következmények: az ok, az emberi gondolkodás és az ember belső szellemi építményeinek elváltozása. A szellemiség eszmék és érzelmek halmaza, elsősorban azonban szimbolikus értelmezések gyűjteménye, amelynek révén valamely társadalom igazolja hitét egy általa valóra váltandó tökéletes és örökkévaló rendben. Különbözik a szellemiség meghatározása nehéz. A szellemiség olyasvalami, ami — egyelőre — túlnő a tudományos determinizmus és a logika körén; irracionális és önkényes, alapja a megértés és a szimbólum. Amit tudunk róla, alig több, mint az, hogy a kultúra megteremtője. A XIX. század nem tudta a szellemiség tudományát megteremteni, ezért azután a szellemiség létét tagadta. Gondolkodói legnagyobb része, mint *Feuerbach*, *Maria*, *Stirner*, *Nietzsche* elvetették a szellemiség fogalmát. Az anyagelvű világszemlélet különben már alapszerkezete következtében sem ismerheti fel a szellemiséget és teremtheti meg a szellemiség tudományát. A materializmus szerint a szellem az anyagi világ vetülete, ahhoz nem ad semmi újat. A szellem erkölcsi korrektívum: a szegénység kábítószere. Napjainkban a szellemiség tudományának azért kell megszületnie, mert megtörtént a szellemiség rehabilitálása. Az első jel a természettudományok forradalma, minek következtében az anyag szellemiesedik, a kauzális determinisztikus láncolat helyébe a heisenbergi probabilitizmus kerül. Egész a XX. századig a tudomány ideálja a valóság elvont formákkal való behelyettesítése, amely kizárt minden szubjektívizmust:

a tárgy és az alany áthidalhatatlan ellentétet alkottak. *Heisenberg* kimutatta, hogy a mikrofizikus világban megmért elektron-sebességet befolyásolja a vizsgáló által a mérés céljából az elektronra bocsájtott fény-sugár. Ezzel megszületett az objektum és szubjektum kölcsönhatásának a tana. Az alany-tárgy ellentétének további feloldása a bergsoni személyesített idő és az einsteini relativitás elmélet. Ugyancsak feloldja az alany és tárgy kettőségét *Felix Le Dantec* és *Uexkuell* biologizmusa. Az élőlények környezete csak az, ami az élőlényeket érdekli; reális csak az amit az élőlény percipiál; minden egységnek meg van a maga sajátos tér- és idő-viszonya. Az idő e pszichologista, biologikus és relativista felfogása rehabilitálja az alanyt és így a szellemiséget is. Ami szellemileg az időben és anyagilag a térben történik, az ugyanazon valaminek a két oldala csupán. A modern tudomány egy új monizmusba szakad. A szellemiség és az anyag organikus egység. Ezért mindig az a konkrétább, ami közelebb áll bio-pszichológiai létünkhöz; minél anyagiasabb valami, annál elvontabb. Európa joggal szabadul fel a természettudományi determinizmus nyomása alól, hisz' maga a természettudomány is felszabadult alóla. Az új szellemiség hordozói a *hagyomány* és az *invenció*, s csak e kettő együttese alkot szellemiséget. Invenció hagyomány nélkül — ragyogás tartam nélkül: hagyomány invenció nélkül — tartam ragyogás nélkül. Invenciókra van szükségünk, de csak olyanokra, amelyek hagyományalkotók, vagyis szellemiségalkotók is. Az invenciót és a hagyományt ki kell egyenlíteni. Erre csak a hagyományok és az invenciók teremtői, a nacionalizmusok képesek. A román hagyományok és invenciók, a román szellemiség teremtő nacionalizmusának neve — *romanizmus*.

Az új román szellemiség: a romanizmus

Az új szellemtudományi irányzat első feladata: felszabadulni a szellemiség irracionális és misztikus béklyói alól. A tudomány előrelátás. Hogy azonban előrelássunk, szükséges a múlt és a jelen ismerete. Az irracionalizmus és a misztika kitakarítása a szellemiségből viszont csak új történetkritika révén lehetséges. A romanizmus egyik feladata éppen ez: vagyis a romanizmus nem a nacionalizmus új neve, hanem a kritikainacionalizmus, az építő-nacionalizmus bölcselete és programja.

A romanista kritika el akarja takarítani az utból a múlt pár mithoszát. A mithosz *álszellemiség*: valami határozatlan jövőbe vetített kép, amely ösztönszerűen a nép óhajait tartalmazza. Az új szellemtudomány nem tűr mithoszokat. A régi nacionalizmus mithoszeremtő, az új nacionalizmus azonban nemcsak politikai program, hanem politikai gondolkodás is. Az első ilyen mithosz, amit a romanizmus átértékel, az *etnikum*. Az etnikum önmagában nem program, az etnikum nem is teremtette meg a románság történeti hivatását; az etnikum faji, éghajlati, gazdasági, kulturális kategória, lelki és testi egyensúly a természeti környezetben. A romanizmus célja éppen az etnikum integrálása egy történeti hivatásba; a romanizmus így nem feldicsőítése a nemzetnek — ez üres demagógia csupán —; a romanizmus a nép erőit akarja aktivizálni s ezek az erők inkább *etnikaiak* mint etnikaiak. A romanizmus leszámol az etnikummal történt visszaélésekkel; leszámol az etnikai felsőbbség elmélettel, az etnikai privilégiumokkal és idegengyűlölettel. Mindezek a polgári nacionalizmus mithoszai, s nem a népi nacionalizmus teremtő erejének, építő programjának a követelései. Privilégiumokkal nem lehet nemzetet építeni; a kiváltság gyengeség; szolgai utánzása a német fajvédelemnek. Az etnikai különállóság nem jelent felsőbbiséget; az etnikum nem tartalmaz értékítélet-lehetőségeket. Hasonlóképp' elveti és megveti az idegen-

gyűlöletet. Az idegengyűlölet nem új szellemi erőfeszítés, hanem olcsó demagógia: népszámlálás sőt étvágy számlálás valami jövőbeli zsákmány felosztásához. A romanizmus elveti az etnokráciát, de elveti a románság azonosítását az orthodoxiával is; a romanizmus konkrét program, az orthodoxia legfeljebb nép-vallás. Mindezek a régi nacionalizmus mithoszai. A régi nacionalizmus: utánzás, másolás eredménye s nem népi termék. 1848-al kezdődik a román történelem, ama korszaka, amikor minden, a román nép szellemétől idegen intézmény vagy eszme polgárjogot nyert. A 48-as szellemiség illuziókban élt: helyesnek tartotta mindazt, ami nyugati. 48 ellentétbe került a hagyományokkal; bevezette a tőkés termelést, amely nem felelt meg sem a nép szellemi alkatának, sem az ország földrajzi tényeinek; meghamisította a hagyományokat és a nép természetes tulajdonságait. 48 termelte ki a népvalóság és a nyugati intézmények ellentétét. A régi nacionalizmus erre az ellentétre épült. Méltán érte az olyanok támadása, mint *Titu Maiorescu*, aki nacionalizmust követelt, de csak az igazság határain belül. A romanizmus szakítás ezzel a felszínes és csak a polgárságot kiszolgáló nacionalizmussal. A polgári nacionalizmus földrajzi, állami nacionalizmus; a polgár számára nincs nép és néplelkiség; a polgár vigyáz a román exportra, a román hitelre, a román külkereskedelemre, de nem vigyáz a román ember lényére. A régi nemzeteszme statisztikai, kritériuma a nyelv: holott a nemzet az ilyen felszínes, empirikus tényeken túli kötelemekben áll. A régi nacionalizmus a felszínen maradt, sőt még ezt a felszínt is külföldről hozta be. Minden külföldről hazajött román bojáríu tarsolyában ott volt az új román alkotmánytervezet. A régi nacionalizmus normákat alkotott és törvényes kereteket, de nem teremtette meg a román munkatechnikát, a román kulturát és intézményeket. A romanizmus az importnacionalizmus helyett egy, a nép belső életéből fakadó nacionalizmust hirdet.

Van ilyen nacionalizmus? A romanizmus *in re* adott a dolgokban és nem in abstracto a normák világában. A dolgok viszont elmúlt dolgok folytatásai, ezért a romanizmus a régi megvalósulások folytatását várja. A régi nacionalizmus folytatása csak egy új népi, nemzeti demokrácia lehet, aminek azonban semmi köze a polgársághoz; az új nacionalizmus parasztnacionalizmus, az új demokrácia parasztdemokrácia. Ennek a megteremtője egy új realista világnézet, amely a háború utáni demagógia, a szó és a tett kettőssége helyére jön. Ez a realizmus az ember rehabilitációjával kezdődik; a tőkés termelés jármában elgépiesedett ember kell, hogy urra legyen a gép felett. Az ember lázadása a gépiesség és ennek világnézete, a materializmus ellen, az új szellemiség egyik alapténye. Az új erőre kapott társadalmi tudományok, mint a pszichológia, demográfia stb., amelyek a szellemiség-hordozó ember új típusait vizsgálják és amelyek túlhaladtak a felszínes, elvont materializmuson, már magukban foglalják az új szellemiség tudományos indítékait. Ez az új szellemiség a nacionalizmus realista átértékelése. Maga az elnevezés — romanizmus — is azt bizonyítja, hogy nem valami általánosságban felfogott nacionalizmusról, hanem a román nép sajátos nacionalizmusáról van szó. A romanizmus korántsem csak papiros; nem új elnevezése valami régi ténynek, hanem máris él és hat. A romanizmus szelleme máris hat a keresztény orthodoxia megerősödésében (az orthodoxia a román népi-vallás), a régi társadalmi intézmények és hagyományok iránti érdeklődésben; a romanizmus számlájára irandó a *Gusti*-féle román szociológia, a *Banu*-féle népegészségügyi és etnikai vizsgálódások. A romanizmus így már létező diszciplínák szellemi alkata. Ennyivel azonban nem elégszik meg. Mindezeknek a disz-

ciplináknak csatasorba kell állaniok a szellemiség továbbépítésére és a paraszt-rend megteremtésére.

A romanizmus feladatai

A romanizmus egy öt évszázados történeti tragédia felismerése. Ez tragédia abban áll, hogy a román nép öt évszázada idegen népek és kultúrák szerint igazodik, nem tud állandó és önálló rendet kialakítani. A feladat új intézmények teremtése a régi hagyományok alapján; olyan új intézményeké, amelyek az eddigi átmeneti intézmények helyett egy tartós rend pillérei. Ennek az öt évszázadnak történelmi terméke egy antagonisztikus román közösség kialakítása. A felsőbb osztályok (a bojárok és azok történelmi utódjai) anarchikus individualizmusával szemben a parasztság hagyományhű, misztikus kollektívizmusa áll. A romanizmus ennek a szellemi ellentétnek véget akar vetni a felsőbb osztályok önzésének letörésével és az alsóbb osztályok miszticizmusának a feloldásával. A kettéhasadt román lelkiség mellett az új gazdasági-történeti helyzet, az új román autárkia is parancsolóan előírja egy új rend kialakítását. Románia számára ma már parancsoló szükséglet az önálló lét megteremtése: a román népnek meg van a maga fejlődési ritmusa. A románság egyszerű logikája évszázadok óta a tragikus hősök logikája volt, *egyedül mindenkivel szemben*, hogy megvédje — Eminescu szavaival — a szegénységet, a gondokat és a nemzetet. Lelkileg izolálva, társadalmilag idegen kultúrák imperializmusa alatt — a romanizmus a belső lényeg és a külső forma ellentétét akarja feloldani. A romanizmus nem ünnepi lakoma ígérete; nem is az összes románok világnézete; a polgárság, amely ennek az ellentétes lelkiségnek a hordozója, idegen osztály a romanizmus számára. A romanizmus elsősorban a parasztságé, a falu, ebből erednek feladatai. A romanizmus korlátozza a nemzeti közösséget és kirekeszti abból a polgárságot mint osztályt; a romanizmus a parasztság keresztes hadjáratának hirdetője a polgári intézmények ellen.

A mai román társadalom három intézmény reformja: az állam, a falu és az iskola reformja előtt áll. Minden más reform csak ezek függvénye. Az állam megteremtette az állami szuverenitást, ma az állam reformja a feladat. Az állam a nemzet szervezett formája, ezért minden állam, amely nem a népi életből fakad, parazita; közigazgatás nem pedig nemzetfenntartás. A romanizmus nem törődik alkotmányjogi vitákkal, az alkotmány az élő gyakorlat, nem pedig a paragrafusok benemtartott parancsa. Az új reform az új, egyedül román osztálynak, a parasztnak az államreformja; az új állam a parasztállam. A parasztállam alapja a már ma is életben levő általános választói jog, amit azonban a falusi demagógia meghamisít. A szavazás az egyetlen alkalom, amikor a paraszt polgárrá válik és eladja szavazatát legtöbbször ígéretekért. Az árujellegű szavazás, a demagogikus közszellem csak akkor szűnhetik meg, ha az állam reformjával egyidejűleg megtörténik a falu reformja is. A falut a régi nacionalizmus közigazgatása, polgári szelleme szétbontotta. Szétbontotta tradicionális függetlenségét, önállóságát. A régi faluban született meg a román nyelv, kultúra stb. A török hódoltság alatt ez konzerválta a nemzet intézményeit. A régi autonómia fentartandó ezentúl is, mert csak így lehetséges, hogy a paraszt a választási szezonra korlátozott jogok helyett tényleges jogokat gyakoroljon. A falu autonómiája azonban csak keret, ezt a keretet új programnak kell betöltenie. Ennek a programnak az alapja a falu új szövetkezeti, gazdasági rendjének kifejlesztése, termelési-, hitel-, bevásárlási- és fogyasztási-szövetkezeteket kell teremteni. Az új termeléssel párhuzamosan új biológiai politikát kell folytatni. Ennek alapja a gazdag parasztszámcsökkentésének szaporítása. A jómódúvá

tett parasztek biológiaiilag értékesebbek, mint a mai körülmények közt élő szegény parasztek. A parasztek-tulajdon nem abszolút jog; a parasztek viszonya a földhöz isteni és misztikus, ez a tulajdon a nemzeti, közösségi lét funkciója, szemben a polgári individualizmus abszolút tulajdonjogával. Az új állam nem lehet meg az intenzív parasztek-védelem s az ezzel kapcsolatosan szükséges értelmiség-védelem nélkül. Új hitelpolitikát kell teremteni; korlátlan hitelt a parasztek-szövetkezetek és okosan korlátozott hitelt a többi termelési ágak részére. A romanizmus azonban nem az egyéni parasztekot akarja megvédeni. Gazdag parasztek csak gazdag faluban élhet; az új szociálpolitika tárgya a falu egésze. Ezért követeli a parasztek-egészségügy rendezését, kötelező parasztekbiztosítást, magas moralitású egyházat, mezőgazdasági szindikátusokat és szövetkezeteket, mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipart, tisztességes közigazgatást. Ez a parasztekállam véget tartozik vetni az évszázadok óta létező, ideiglenes, átmeneti intézményeknek és reformoknak. Az állandó átmenet következménye a falusi demagógia és a fiatalok anarchikus lelkiségének kialakulása. Az értelmiségi fiatalok — nagyrészt parasztek-szüleők gyermeke — a polgári jellegű iskola révén elpolgáriasodik, minden kapcsolatát elveszti a faluval, viszont a polgári életben elhelyezkedni nem tud. A költségvetési értelmiségi csapás az államnak, és semmi haszon a falunak. Már pedig a falu és a város csak együtt alkotnak társadalmi egységet. Gazdag város csak gazdag falukörnyezetben képzelhető el. A parasztektség értelmiségi erejét vissza kell vezetni a faluba, ez pedig csak a mai falusi iskola reformja révén lehetséges. Az új falusi iskola nem a polgári jellegű iskola elvont formája. A falun nem elvont gondolkodás; hanem pozitív munkatechnika, sajátos kultúra szükséges. Ezért az eddigi könyv-fetiszmus helyett meg kell születnie a reális falusi iskolának, mert a falusi iskola eddig igazi parasztek helyett, csak felemás polgárokat nevel. A parasztek legelemibb joga a saját iskolához, a saját kulturához való jog. Az új iskola alapja, a szolidaritás kifejlesztése a közös munka és játék révén. Az olvasást előzze meg az írás, ami még a játék-tevékenység folytatása és így könnyebben sajátítható el. A falusi kötelező oktatás meghosszabbítandó a 18 éves életkorig, a pubertás egész szakaszán át; a tanító a parasztekgyermeknek nemcsak oktatója, hanem nevelője is legyen; feladata nem a könyvismeretekkel való bibelődés, (ez a polgári gyermekek szükséglete), hanem a jó mezőgazdák nevelése. Születésénél fogva a falusi ember nem lát és nem reagál jól, teli előítéletekkel és babonákkal, a munkafolyamat helyes elsajátítása révén ezektől is megszabadulna.

A falu teljes átreformálását, az új falusi rend programját az erkölcsileg magasabbrendű, felelős értelmiségieknek kell megkezdeniök. Minden nép annyit ér, amennyit elhivatott vezetői. A nép új vezetői nem a képviselői, akik inkább urai, hanem azok, akik a romanizmus követeléseit megvalósítják.

A romanizmus értékelése

A romanizmus ideológiáját az eszmei fegyverzete és célkitűzése között levő ellentét jellemzi. Eszmeileg az általa kárhóztatott polgárság fegyverzetében jelentkezik; a polgárság eszméit fordítja a polgárság ellen. A cél a népi valóság megtisztítása a polgárság idegen szellemétől, — ez az idegen szellem azonban a romanizmus eszmei világában is megtalálható és így a népi valóságot hamisan láttatja. Módszere, idealizmusa és minden kihangsúlyozott történetisége mellett, ahisztorizmusa következtében a népi valóságot csak, mint halvány lenyomatot te-

kinti. Nem ismeri fel a falu gazdasági tényeit: a felbomló kisbirtokos gazdálkodást, a tőkés árutermelés falusi elemeit, a falu társadalmi váltságát és az ezekre épült szellemiséget, amely a misztika és az empirizmus keveréke. Felfogásában a paraszt történelemfeletti képlet; — „röghöz kötött“ falusi iskolát követel, ami minden elvont gondolkodástól mentes földtúrókat neveljen. Számára csak a falu formája változó, szellemisége és az ezt képviselő típus — a parasztság állandó. Nem érti a társadalmat; módszere, polgári idealizmusa, áltörténelmi felfogása akadályozzák ebben, s ezért egy segédfogalomhoz, egy új mithoszhoz, a nemzeti hivatottság és rendeltetés fogalmához fordul. Nem tudja megmagyarázni azt, ami van és ezért a létezőt, mint valami leglényegében változatlan és elrendeltet veszi. A történelem — szerinte — invenció és elhivatott cselekvés a népi elrendeltség talaján. Ennek a mithosznak a tartalma mély társadalmi-lelki konfliktusra utal. A mai meg nem értett valóságot a polgárság zömével szemben nem sors-szerűnek, hanem ellenkezőleg a népi sorssal ellentétesnek, történelmi kiruccanásnak tekintik. A feladat így a polgári kitérő után ismét a népi sors parancsát követni. A polgárság és eszmevivőinek egyrésze között tehát adott a konfliktus: ezt a konfliktust a polgársággal szembekerülő ideológusok a polgári történelem és társadalom esetlegességének tanában mondják ki. Tagadják a polgári lét törvényszerűségét és helyette egy ősbibb törvényszerűsége, egy sorsszerű közösségre, a népre hivatkoznak. Ezért állítja a romanizmus, hogy a kapitalizmus angol termék. Az új népi-elmélet ezt a konfliktust oldja fel. A társadalmával szembekerült polgár létfeltételeit mesterségeseknek érzi s ezért ősbibb valóságot keres: a népet. Ez a konfliktus a polgári élet ellentmondó szerkezetében adott. Élete derekán a polgárság állandó konfliktusban volt eszméi képviselőivel, A „hain de bourgeoisie“ az írók visszatérő szava az üzleti főkönyvek szellemtelenségével szemben. (*Hugo, Baudelaire, Flaubert* egyaránt polgárellenese). Élete csúcspontján a polgárság és ideológusai közötti ellentét elsimul, a polgárság elsajátított bizonyos kulturnívót, pénzesfáziskjait kulturális mázzal vonta be. A lefelézuhanás idejében viszont a kezdeti rossz viszony ismét megjelenik, de most már más történelmi feltételek között. A polgárságnak nincs szüksége eszmékre, megelégszik eszmepótlékokkal, nincs szüksége eszmetermelőkre sem. A polgári rend anyagi és szellemi keretei között az eszmék képviselői nem tudnak elhelyezkedni, ezért e kényelmetlen valóságot ellenséges szemmel tekintik. S mert meghaladni nem tudják, visszahaladnak a múltba, új közösségi fogalmakat ásnak ki, a praekapitalisztikus formákat és szembeállítják a polgári rend nyomasztó tényeivel. A történelmi és népiségi ideológiák elszaporodása a polgárság egyrésze között arra mutat, hogy a polgárságnak ez a része konfliktusba került az osztály anyagi és szellemi tényezőivel, nem érez vele közösséget, és így, régibb közösségeket fundál. Az ideológus így tükrözi ugyan a valóságot, de nem úgy ahogy az van, vagy ahogy azt a polgárság zöme szeretné, hanem ahogy az a saját tudati elemeiben él. Polgárok ezek az ideológusok? Igen, de a saját módjukon. Polgári előítéletekkel telítve, a népet nem konkrét osztálytagoltságában, hanem elvont praekapitalisztikus formájában, nem szociológiailag, hanem történelmi legendák homályai közt látják; ezért hirdetnek elvont „népiséget“. Az új népbarát ideológusok tudatában egy osztályoktól megfosztott, történelmileg szilárd, formális nemzetegység él. Ez az új népbarátság a polgárság és eszme-hordozói közti szakadék elméleti feloldása. A polgársággal együtt elpusztulni nem akaró, de ugyanakkor

a konkrét, ma élő néppel menetelni nem tudó, eszmeileg polgár, vágyaiban már nem polgár, értelmiségi keres támaszt a népben. Új társadalmi utópiákat teremtve, képzelete szüleményét csak a nép segítségével tudja megoldani. Ez a nép Romániában nem lehet más, csak a parasztság, hisz a lakosság többi rétegei vagy új képződmények, és így a történeti, elvont nép eszméjét nem képviselik vagy pedig népellenes polgárok. Az új népbarátok így Romániában szükségszerűen parasztbarátok — tărănisták. Programjuk így is a tărănizmus programjához alig ad valamit. Ami új bennük, az a parasztbarát elmélet szellemi, filozófiai megalapozása. Ez a szellemiség mindenkép' a polgársággal szembe került polgárság filozófiája. Mindaz, ami a polgári világnézetből alkalmas arra, hogy magát az értelmiségi szellemiséget, az alkotó egyén eszméjét és az alkotó egyén népközösségi gyökereit igazolja, bekerül a romanizmusba. A romanizmus így nem szintetikus, hanem eklektikus világnézet; kapcsolata a mult és a jelent történet- és nemzet-filozófiai eszméivel világos. Nem teremt, hanem felujít. Szellemtörténetileg egy nagy, még a mai napig sem egészen lezárt történeti per vitaanyagába kapcsolódik. Ez a vita a modernizmus és a hagyományok, a liberálisok, a junimisták vitája. Ennek a vitának a tárgya a „rosszul asszimilált felépítmények“ kérdése: a faekével szántó paraszt szomszédságában a modern alkotmányt hirdető bojár fiúk ellenmondása. A romanizmus — mint bölcelet — a tartalom nélküli formák elméletének kései utórezgése. Ma már a visszamaradt országok modern felépítményeinek a kérdése nem oly kinzó kérdés, mint a mult században, amikor a legkiválóbb koponyák nem tudtak megszabadulni ettől az ellentmondástól. Ez az ellentmondás bevette magát tudatukba és logikailag tört, az előzményekkel vagy elméleti felfogásukkal ellentétes következtetésekre vezetett. Gherea nem tudta az elmaradt gazdasági viszonyokon nyugvó modern eszmei építmények magyarázatát adni, csak a marxizmus sajátos, idealista irányban történő megváltoztatásával. *Zeletin* viszont a történelmi materializmus eszközeivel igyekezett eszmeileg eltüntetni ezeket az ellentmondásokat. A nyugati képzettségű junimisták, köztük elsősorban *Titu Maiorescu* a külföldi kulturértékek tagadásával, a hagyományok előtérbetolásával igyekeztek a társadalom anyagi és eszmei alapjai közti ellentétet feloldani. Ilyen viszonyok közt érthető, ha a modern szabadelvűiek a szabadelvűséggel együtt a fajgyűlöletet hirdették, a hagyományok őrei pedig a korukbeli német költészet és pesszimista filozófia hatása alá kerültek. Valójában a modern intézmények teljesen fedték a kialakult polgárság érdekeit és osztályszerkezetét, viszont az ország többségét kitevő parasztsághoz, praekapitalista faluszerkezethez, majdnem hűbéri bojáruradalmakhoz és „új jobbágysághoz“ viszonyítva és ezekre alkalmazva a polgárság eszmei építményei csak a levegőben lógtak. Osztályviszonylatban bírálva el a felépítmények kérdését, kiderül, hogy a modern intézmények pozitív tartalmat képviseltek a polgárság számára és tartalmatlanok voltak a nem polgári elemek számára. A mult század félféudális intézményeinek a likvidálása után ez az ellentmondás nem szűnt meg teljesen, a falusi lakosság nagy többsége számára a polgári intézmények nem kifejezői a polgárosulás kezdetén álló falunak. A faluban már adottak a polgári élet összes ellentmondásai, a természeti gazdálkodás már jó részt árútermelésre homlott, a falu már ismeri az árútermelés összes hátrányait annak előnyei nélkül. Ennek az ellentmondásnak ad visszhangot a romanizmus; ezért modernizálja a régi szabadelvű-hagyományhú perpatvart. Ez az ellentmondás természetesen a romanizmus eszmei síkján nem tisztázható; a romanizmus új szellemisége csak értelmiségi gondo-

latválság.

A romanizmus ekletikus jellegének megfelelően nemcsak a múlt, hanem a jelen szellemtörténeti mozgalmából is kölcsönöz. Összefügg a biopolitikai kulturfilozófiával, amely pedig eszméi révén inkább a polgárság maradibb szárnyán áll. Felhasználja a román szociológiai-monográfiai iskola elveit is. A népi unikum aktív szerepének a kihangsúlyozásával a poporalizmus folytatója. Minden elmélet, ami a román valóságot magyarázza, egyaránt hitelezője a romanizmus gondolatvilágának.

Célkitűzéseiben a romanizmus régi utakon jár s a nagy lendülettel követelt szellemi regenerálódás a falusi termelészövetkezetek követelésén köt ki. A nép, amelyért hevül, értelmiségi kételyeinek a világában alakult ki, s elképzelése a népről, akaratlan tévedés. Az új népi-paraszti iskola — amely parlagi iskolát akar nyújtani egy parlagon hagyott osztálynak — kirekeszti a népet a kultúra köréből, amikor az elvont könyvfetiszizmussal szemben egy állandónak vélt típus gyakorlati iskoláját követeli. A paraszt mai lelkületét, redukált kulturszükségleteit veszi alapul, s hisz a paraszt-termelés örökkévalóságában s a falu elzártságában.

Természetesen a romanizmus pozitív állásfoglalás is. Az etnikum mitoszával terhelt légkörben bátran értékeli át a népiség vérségi fogalmát és az erre épült maradi célkitűzéseket. Meghúzza a határ vonalat a nacionalizmus és az idegen-gyűlölet között. A nép vezetése helyett a nép tanítását hirdeti, parancsuralom helyett népuralmat akar. A polgárság által meghamisított nacionalizmust elveti, helyébe népies nacionalizmust kíván tenni. Tiltakozik a tökéletes rend uralma ellen, s bár ennek a tiltakozásnak gyakorlati és elméleti indítékai ismeretlenek előtte, hangot ad egy, a széles néprétegekben lejátszódó lélektani folyamatnak. Állást foglal a fajvédelmi import, a Nyugat-majmolás, a nemzeti alacsonyabbrendűségi érzés ellen. Öszintén szereti a népet: néptörténelmet akar polgári történelem helyett. Aktív sorsvállalást sürget. Érthető, ha máris széles körökben vitatják. Személytelen világnézet, jelszó lett. S ha nem is sikerült megfogalmaznia az idő parancsát, az idő egy új kérdőjelét rajzolta fel. Ellentmondásai, hibái megértéséhez tartozik az is, hogy megteremtője, *Rădulescu Motru* a filozófia elvont elmélkedéseiből lépett ki a román valóság síkjára. A filozófiai idealizmus szükségszerűen történetfilozófiai idealizmust teremt. És bár a romanizmus nem a szellemiség új kátéja, az értelmiségiek egy részének új hiszekegye.

FORBÁTH IMRE VERSEIBŐL

ÖNARCKÉP

*ártatlan gondolatok fehér ingecskékben nem
csücsülnek a homlokomon
s szívem mélyéből
mint kék forrás nem bugyog a szó.*

*Kedvesem haja úgy piroslik-lángol
mint pásztorláz Bolivia hegyei között
s szemöldökeim alatt mohón pislognak még a szemeim
szívem vad marsokat dobol
gyomrom tarhonyák Tátráit áhitozza
s úgy nyúlok az Élet tájába
mint szent halász Genezareth tavába az ünnepi halért —*